

«TASDIQLAYMAN»

Toshkent davlat texnika universiteti
ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor
v.v.b Sh.Sh.Azimov

“ ” 2024

Toshkent davlat texnika universiteti
Fakultetlararo umumta'lim kafedralari
“Pedagogika va psixologiya” kafedrası bayonnomasi
KO'CHIRMA

2024-yil 20-noyabr

Toshkent shahri

Qatnashdilar: kafedra mudiri dotsent Z.N.Yulchiyeva, ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor prof.S.B.Donayev, P.f.d professor Sh.A.Abdullayeva, P.f.n O.Musurmonova, P.f.f.d (PhD) v.b. dotsent S.T.Ruzmetova, katta o'qituvchilar I.N.Mustafayeva, M.M.Rohataliyev, assistentlar S.M.Aliyev, S.A.Karimov, N.A.Alimirzayev, Z.S.Oqilova, tayanch doktorantlar Sh.M.Nabijonov, K.X.Xodjaxonova, D.Sh.Zikirova, O.A.Azimova, N.A.Suyunova, D.B.Davlatova, mustaqil izlanuvchilar Sh.O.Maxmudova boshqalar.

KUN TARTIBI:

Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'li “O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi” mavzusidagi 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi ixtisosligidan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi muhokamasi.

TINGLANDI: Majlis raisi dotsent. Z.N.Yulchiyeva dissertant Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'ling “O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi” mavzusidagi 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi bo'yicha pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiyasi ishining yakunlanganligi va muhokamaga qo'yilayotganligi haqida gapirdi. Ilmiy rahbar, p.f.d., prof. Musurmanova Aynisa ekanligini bildirdi hamda dissertatsiyaning qisqacha mazmuni va umumiy xulosalar bilan tanishtirish uchun so'z dissertantga berildi.

Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'li: Assalomu alaykum, hurmatli Rais va ilmiy seminar a'zolari, mehmonlar !

Jahonda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishning turli ko'rinishlari, kreativ mexanizmlari amaliyotga tatbiq etilgan. Xalqaro tashkilotlar va rivojlangan davlatlar didaktika va o'qitish faoliyatni rivojlantirish, ijodiy ta'lim muassasalari

faoliyatini boshqarishda, samarali kompetensiyali yondashuvni faollashtirishga alohida ahamiyat qaratib kelmoqda. YUNESKO tomonidan 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "sifatli ta'lim ijodiy tafakkurni va bilimni rag'batlantiradi, savodxonlik va hisob malakalari asoslarini, shuningdek, tahlil qilish, muammolarni hal qilish, fikrlash hamda boshqa shaxslararo va ijtimoiy munosabat ko'nikmalarini yuqori darajada egallash"¹ga alohida e'tibor berilmoqda. Xalqaro miqyosda ta'limining sifatini oshirish, ijodiy fikrlash, tanqidiy tafakkur, o'zini-o'zi baholash, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga, ayniqsa mamlakatimizda 2019 yildan boshlab faoliyat olib borayotgan ijod va ixtisoslashgan maktablarda iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasiga alohida e'tibor berilmoqda.

Dunyo ta'limida o'qitish modellarini texnologik taraqqiyot g'oyalari bilan uyg'un holda kashf qilish, ta'lim sifati nazariyasi va metodologiyasining yetakchi g'oyalarini tatbiq etish orqali uzviylik, uzluksizlik va izchillik tamoyillariga asoslangan qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu jarayonda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish tamoyillariga yangicha yondashuvlar, ilmiy-pedagogik innovatsiyalar, qitishning "STEAM – ta'lim" dasturi asosida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni rivojlantirishning individuallashtirilgan o'qitish texnologiyalarini ishlab chiqishga yo'naltirilgan, PISA, TIMSS, PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari talablariga muvofiq ta'lim jarayonida tamomila o'zgacha nazariy bilimlarning amaliyot bilan uyg'unligi hamda hayotiyligini ta'minlash masalalari muhim ahamiyat kasb etibgina qolmasdan, asosiyligi jihatidan ham o'z isbotini topdi. Ta'lim muassasalari tizimida o'quvchilarning ijodiy faolligi muammolarining yechim yo'llarini topish, o'quvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil etish, ta'lim tizimini samarali boshqarish maktab yoshidan o'quvchilar shaxsini rivojlantirish, ularning qobiliyati, axloqiy va estetik hissiyotlarini milliy qadriyatlar asosida tarbiyalash, o'qishga qiziqishi, xohish va istagini, o'zi va o'z atrofini o'rab olgan olamga hissiy munosabatni, ruhiy dunyosini rivojlantirishga qaratilgan o'quv tuzilmalarini ishlab chiqishdan iborat. Ijodkor o'quvchining intellektual qobiliyatini ro'yobga chiqarishga, uning ichki imkoniyatlaridan oqilona foydalanishga ko'maklashuvchi iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish hamda ularga maqsadli ta'lim berish texnologiyasiga alohida e'tibor qaratish, shuningdek, tizim faoliyatini takomillashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalarga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish dolzarb masalaga aylanganligi sababli mazkur ilmiy tadqiqotni **"O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi"** deb nomladik. Hozirgi davr ta'limning ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan konseptual ilmiy izlanishlari ijodkor o'quvchilarda iste'dodning yorqinlashuvi, ixtirochilikka qiziqishi bu borada ertak, hikoya, qo'shiq, musiqaning obrazli mazmunini tezda idrok etishi, ijodiy imkoniyatlarini nazarda tutgan tadqiqotlar milliy ta'lim tizimi uchun juda katta ehtiyojga aylandi.

Yangi O'zbekistonda ta'lim tizimini yangi sifat bosqichiga olib chiqishdagi islohotlar maktab ta'limidan boshlab o'quvchilarning fan asoslari bo'yicha zamonaviy bilimlarni o'zlashtirishga ehtiyojini, asosiy milliy va umumbashariy

¹ Incheon Declaration/Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all (Word Education Forum, 19-22 may 2015, I-ncheon, Republic of Korea¹)

qadriyatlarga asoslangan ma'naviy-axloqiy fazilatlarni, mehnat ko'nikmalarini, ijodiy fikrlash va atrof-muhitga ongli munosabatini rivojlantirishga zarur shart-sharoitlarni yaratibgina qolmasdan, o'quvchilari ijodiy faoliyatini tashkil etishning samarali pedagogik yondashuvlarini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Xalq ta'limi tizimining 2030 - yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida "o'qitish usullarini takomillashtirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga individuallashtirish tamoyillarini bosqichma-bosqich tatbiq etish, kichik yoshdan o'quvchilarda qishga sog'lom, kuchli va ta'sirchan motivatsiyani rivojlantirish"² kabi muhim vazifalarni belgilab bergan. O'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish, ularning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda maqsadga yo'naltirilgan tadqiqotlarga hamda samarali boshqarishga alohida ehtiyoj sezilmoqda shuning uchun ham mamlakatimizda mazkur soha uchun yetarlicha e'tibor qaratilmoqda. Bunday yondashuv ta'limida o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish hamda ularga maqsadli ta'lim berish texnologiyasini, unda ta'lim olayotgan o'quvchilarning ijodiy faoliyatini samarali tamoyilini takomillashtirishni nazarda tutadi. Bunga esa ijod maktablarida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish hamda o'qituvchi va o'quvchining o'zaro muloqotiga asoslangan ta'lim jarayonini tashkil etish, nazorat qilish strategiyalarini takomillashtirish, zamonaviy mexanizmlarni ishlab chiqish orqali erishish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017- yil 7- fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-son, 2018- yil 14- avgustdagi "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga kutarish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018 -yil 5- sentabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori, 2019- yil 29- apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030 -yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712- sonli, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 9- sentabrdagi PF-5815- sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019- yil 9- sentabrdagi PQ-4444- sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasining 2016- yil 14 - sentabrdagi "Yoshlarga oid Davlat siyosati to'g'risidagi" R-406-sonli qonuni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008 -yil 7- avgustdagi, "Ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan davlat ixtisoslashtirilgan umumta'lim muassasalari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida"gi 173-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 2018- yil 14- avgustdagi PQ-3907-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018- yil 5- sentabrdagi "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi PF-5538-sonli Farmoni, 2017 - yil 15 - martdagi "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi 140-sonli qarori, 2017 - yil 11 - avgustdagi "Ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 610-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining

²Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги "Ўзбекистон Республикаси халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш консеptionsини тасдиқлаш тўғрисида. Халқ сўзи газетаси 2019 йил апрель.

"O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prezident, ijod va ixtisoslashtirilgan maktablarni rivojlantirish agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2019 yil 9 sentabrdagi PQ - 4444-son qarori, 2020-2025 yillarda ijod maktablari faoliyatini takomillashtirish konsepsiyasi va sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yanalishlariga mosligi: Mazkur tadqiqot respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining 1. "Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy-ma'rifiy rivojlantirishda, innovatsion g'oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo'llari" ustuvor yo'nalishi doirasida bajarilgan

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Respublikamizda pedagogik uzluksiz ta'limning asosiy tashkiliy-pedagogik jihatlari, didaktik shart-sharoitlari, uslubiy yondashuvlarini nazariy va ilmiy jihatdan takomillashtirish, ta'lim texnologiyalari, ta'lim sifati samaradorligiga erishish imkoniyatlari bo'yicha R.Ahliddinov, J.Yo'ldoshev, U.Begimqulov, L.Golish, R.Djuraev, U.Inoyatov, M.Mahmudov, A.Musurmanova, M.Vahobov, M.Yuldashev, Sh.Qurbonov va E.Seytxalilov, ta'limda uzviylik va uzluksizlikni ta'minlash, fanlararo aloqadorlik masalalarida M.Mirqosimova, B.Abdullaeva, N.Abdullaeva, B.Adizov, A.Jumanov, S.Mahkamov, G.Fayzullaeva, N.Yuldasheva, integratsion yondashuv asosida o'quvchilar tafakkurini rivojlantirish borasida O.Abduraxmonov, D.Yakibova, R.Mavlonova, N.Raxmonqulova, dars mashg'ulotlarini integratsiyalashning umumiy xususiyatlariga doir mashg'ulotlar strukturasi hamda texnologiyalari bo'yicha M.Toshpulatova, B.A'zamova, R.Ibragimov, O.Roziqov, V.Karimova, E.G'oziev, Q.Yo'ldoshev, Z.Nishonova, B.Qodirov va Sh.Boltaevalar ham shaxsning ijodiy faoliyatini rivojlantirishni uning aqliy qobiliyati, bilish faoliyati, mustaqil fikr yuritish muammolariga bog'lab talqin etadilar. Jumladan, V. Karimova shaxsning faolligi, faoliyat turlari va ularni ijtimoiy-xulq motivatsiyasi ustida ilmiy izlanish olib borgan.

B.Adizov boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy bilish qobiliyatlarini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqish ustida izlanish olib borgan.

N.X.Yunusova ijodiy faoliyat yordamida boshlang'ich sinf yoshidagi o'quvchilarni tarbiyalash muammosini tadqiq etib, ijodiy faoliyat orqali tarbiyasi og'ir o'quvchilar bilan ishlash modelini tuzib chiqadi. Sh.Boltaeva boshlang'ich ta'limda o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish muammosini tadqiq qilgan.

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) mamlakatlarida o'quvchi ijodiy faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslarini ta'lim jarayonida rivojlantirish bo'yicha A.Leontev³, G.Muxametzyanova⁴, B.Pugacheva- lar tomonidan tadqiq etilgan. A. M. Matyushkin, I. S. Averina, G. D. Chistyakovalar o'quvchi shaxsining ijodiy faoliyatini tashkil qilish masalalari ustida izlanish olib borib, ularning har bir rivojlanish bosqichi bilish jarayonlarining rivojlanishi bilan bog'liq holda

³ Психологические механизмы и пути воспитания умений публичной речи. — М., 1972;

⁴ Педагог, ученый, организатор науки Г. В. Мухаметзянова Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании» - Казан., 2008.

qaralishi lozimligini uqtiradilar.

Xorijiy olimlardan A.Marshall,⁵ M.Porter, O.Solvell, G.Lindqvist, C.Ketels⁶ kabilarning izlanishlarida ilm-fanda o'quvchi ijodkorligi va ularni samarali boshqarishning iqtisodiy jihatlari, menejmentga oid bir nechta elementlarning o'zaro aloqasi va bir butun maqsad atrofida birlashish bilan bog'liq hodisa sifatida tadqiq etilgan.

O'quvchilarning o'quv-biluv faoliyatini rivojlantirish muammoli ta'lim kontekstida o'rganilgan. I.P.Volkov, I.V.Domo, R.I.Ibragimov, V.V.Matkin, M.I.Maxmutov⁷ va boshqalar ta'limni ijodiy tashkil etish masalalarini muammoli ta'lim nuqtai nazaridan o'rgangan. Qator tadqiqotlarda o'quvchi ijodkorligini rivojlantirishning psixologik muammolari yoritilgan: N.F.Talizina ishlarida o'quv jarayonining turli bosqichlarida o'quvchilar o'zlashtirishining ijodiy-psixologik muammolari atroficha yoritilgan; A.M.Matyushkin, Ya.A.Ponomaryov⁸ o'quvchilarda ijodkorlikni tarbiyalashda axborotlar bilan ishlash ya'ni bilim, ko'nikma malakalarni rivojlantirish orqali o'quvchi dunyoqarashidagi ba'zi muammolarini tahlil qilganlar.

F.Ya.Baykov, L.A.Venger va A.L.Vengerlarning tadqiqotlarida ham o'quvchilar ijodkorligi, intuitsiya, diskursiv fikrlash "harakat va tafakkur" tizimida tahlil qilingan. Ya.A.Ponomarev⁹ izlanishlarida ta'lim sharoitida o'quvchilar ijodkorligi kompleks psixologik hodisa sifatida ajratilgan.

Qayd etilgan tadqiqotlarda ta'limda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish, ularning ta'lim jarayonini faol ishtirokchilariga aylantirishga oid ko'nikmalarini namoyon qilish, ijodiy pedagogik tafakkurini rivojlantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarining ba'zi bir elementlari, ayrim jihatlari ochib berilgan. Biroq **"Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi"** mustaqil tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilmagan.

Dissertatsiya tadqiqotining dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti I.Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti ilmiy-tadqiqot ishlari rejasining PZ-2017-0927124 "Ta'lim muassasalarida hamkorlik asosida pedagogik faoliyatni rivojlantirish" (2021-2023 yy.) mavzusidagi ilmiy-amaliy loyihasi doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi: Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasini takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi orqali ta'lim sifatini oshirishning pedagogik komponentlarini aniqlashtirish;

⁵ In the preparation of this Memoir I have had great assistance from Mrs. Marshall. I have to thank her for placing at my disposal a number of papers and for writing out some personal notes from which I have quoted freely. Alfred Marshall himself left in writing several autobiographical scraps, of which I have made the best use I could.

⁶ The Determinants of National Competitiveness Mercedes Delgado, Christian Ketels, Michael E. Porter & Scott Stern 2012.

⁷ "Теория и практика проблемного обучения", "Проблемное обучение. Основные вопросы теории", "Современный урок и вопросы теории", "Организация проблемного обучения в школе", имеющие фундаментальное значение для развития и перестройки современной педагогики. 2006

⁸ Пonomarev Я.А. Знания, мышление и умственное развитие. М., Просвещение, 1967.

⁹ Я.А.Пonomarev «Знания, мышление и умственное развитие» - М., 1967

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish orqali fan, ta'lim va ishlab chiqarishda integratsion ta'lim sifatini ta'minlashning ilmiy-pedagogik muammo sifatidagi nazariy asoslarini takomillashtirish;

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish orqali pedagogik ta'limining innovatsion modelini ishlab chiqish;

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi asosida ilmiy metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ob'ekti sifatida iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish jarayoni belgilanib, tajriba-sinov ishlarida Farg'ona viloyatidagi Erkin Vohidov, Sirdaryo viloyatidagi Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktablari va Toshkent viloyati Zangiota tumanidagi ixtisoslashgan ta'lim muassasasining jami 432 nafar VII-IX sinf o'quvchilari ishtirok etgan.

Tadqiqotning predmetini iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasining mazmuni, shakl, metod va vositalari tashkil qiladi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda nazariy (tahliliy-statistik, qiyosiy taqqoslash, umumlashtirish, sharhlash), diagnostik (suhbat, anketa, kuzatish, tasniflash), matematik va pedagogik eksperiment (ma'lumotlarni matematik-statistik qayta ishlash, natijalarni grafik tasvirlash, modellashtirish va boshqalar) kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

ta'lim sifatini oshirishning pedagogik komponentlari (ta'lim sifatini baholash mezonlari va aniqlash indikatorlari, o'quvchi kompetentlik darajasi, o'qituvchining innovatsion faoliyati) hamda ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi omillar (ta'lim mazmuni, ob'ekt va sub'ekt munosabati, texnologik, ijtimoiy, iqtisodiy) davlat ta'lim standartlari va buyurtmachilar talablarini integratsiyalash asosida aniqlashtirilgan;

ta'lim turlarining o'zaro bog'liq tarkibiy bo'limlari (gorizontal, vertikal) va o'ziga xos integral belgilari (ijro, nazorat, natija)dan iborat ta'lim sifatini oshirishga mo'ljallangan innovatsion yondashuv tuzilmasini modellashtirish tamoyillari (uzviylik, normativlik, ilmiylik, izchillik, universallik) asosida ishlab chiqilgan;

kreativ yondashuvlar asosida ixtisoslashgan maktablarda ta'lim sifatini oshirish tamoyillari (muvofiglik, tizimlilik, barqarorlik, sinergetik, moslashuvchanlik)ga asoslangan mobil harakatli tezkor aloqa, hududiy yaxlitlik hamda "maktab-iqtidor laboratoriyasi" maydonchalarining imkoniyatlari (metodik, didaktik, texnologik, motivatsion)ga ustuvorlik berish asosida takomillashtirilgan;

ta'lim tizimida sifatli kadrغا bo'lgan ehtiyojni mahalliy sharoitga mos, tizimlararo manfaatdorlik tamoyillari (maqsad umumiyliги, manfaatlar xususiyliги)ga ko'ra ta'minlashning uzviylik va uzluksizlikka asoslangan nazariy va amaliy faoliyat uyg'unliги asosida takomillashtirilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

ixtisoslashgan maktablarda o'quv-tarbiya jarayonini iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi asosida takomillashtirish hamda ta'lim tizimi boshqaruv faoliyatida tegishli darajadagi zarur pedagogik komponentlarni ta'minlash masalalari "**Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish**" mavzusidagi turkum ilmiy maqola va tezislarda yoritilgan;

ixtisoslashgan maktablarda ta'lim sifatini oshirish ya'ni "ijod maktabi – iqtidor laboratoriyasi"ni takomillashtirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan;

Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish modeli asosidagi kasbiy yo'naltirilgan namunaviy uslubiy didaktik ta'minoti (monografiya, metodik ko'llanma, tavsiyalar) yaratilgan;

ijod maktablarida ta'lim sifatini oshirish orqali tizimlararo manfaatdorlik asosida belgilangan ijtimoiy buyurtma hamkorlik dasturlari, zamonaviy texnologiyalari ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi bilish nazariyasining metodologiyasi hamda pedagogik ta'lim sohasidagi respublika, xorijiy davlatlar olimlari, shuningdek, amaliyotchilarning ishlariga asoslanilganligi; tadqiqot vazifalariga mos keluvchi, o'zaro bir-birini to'ldiruvchi tadqiqot metodlarining qo'llanilganligi; tajriba-sinov ishlarining tahlili va tadqiqot natijalarining miqdor va sifat jihatidan ta'minlanganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqotning ilmiy ahamiyati ijod maktablarida ta'lim sifatini oshirish asosida ijod maktablarida ta'lim sifati samaradorligini ta'minlovchi omillarning ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinganligi, iqtidorli o'quvchilarning hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda samarali pedagogik-texnologik komponentlari aniqlashtirilganligi, sub'ekt-sub'ekt xarakteriga ega bo'lgan hamkorlikning tizimli tashkiliy vazifalari hamda ijod maktablari ta'lim sifatini oshirishning zamonaviy texnologiyalari, tamoyillari amaliy tavsiyalar va sohaga taalluqli ilmiy - nazariy muammo bo'yicha boyitilgan dasturlar, loyihalar, tavsiya qilingan materiallar tizimi ishlab chiqilganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati ixtisoslashgan va ijod maktablarida ta'lim sifatini oshirish, texnologiyalari asosidagi ta'lim sifatini takomillashtirish bo'yicha o'quv jarayonlari integratsiyalashganligi, belgilangan muammo bo'yicha samarali metod va vositalarning ishlab chiqilganligi, dastur va metodik qo'llanmalar hamda o'quv metodik ko'rsatmalarning yaratilganligi, tadqiqot natijalari asosida ishlab chiqilgan ilmiy-uslubiy taklif va tavsiyalardan o'quvchi iqtidorini aniqlash, rivojlantirish va shunga ko'ra to'g'ri kasbga yo'naltirish kabi materiallarini ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Ixtisoslashgan va ijod maktablarida ta'lim sifatini oshirish asosida ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida quyidagilar:

ta'lim sifatini oshirishning pedagogik komponentlari (ta'lim sifatini baholash mezonlari va aniqlash indikatorlari, o'quvchi kompetentlik darajasi, o'qituvchining innovatsion faoliyati) hamda ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi omillar (ta'lim mazmuni, ob'ekt va sub'ekt munosabati, texnologik, ijtimoiy, iqtisodiy) davlat ta'lim standartlari va buyurtmachilar talablarini integratsiyalash asosidagi ilmiy metodik taklif va tavsiyalardan PZ-2017927124 "Ta'lim muassasalarida hamkorlik asosida pedagogik faoliyatni rivojlantirish" mavzusidagi amaliy loyihani bajarishda foydalanilgan. **Natijada**, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida o'quv jarayonlari sifati samaradorligini oshirishga erishilgan;

ta'lim turlarining o'zaro bog'liq tarkibiy bo'limlari (gorizontal, vertikal) va o'ziga xos integral belgilari (ijro, nazorat, natija)dan iborat ta'lim sifatini oshirishga

mo'ljallangan innovatsion yondashuv tuzilmasini modellashtirish tamoyillari (uzviylik, normativlik, ilmiylik, izchillik, universallik) bo'yicha ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalardan ITD-1-148 "Kasb ta'limi mazmunini modernizatsiyalash asosida o'qituvchilar kasbiy kompetentligini rivojlantirish texnologiyasi" mavzusidagi amaliy loyihani bajarishda foydalanilgan (Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil 4 noyabrdagi № 89-03-4397-son ma'lumotnomasi). **Natijada**, ta'lim muassasalari hamkorligini tashkil qilish hamda o'qituvchilarning kasbiy kompetentligi takomillashtirilgan;

kreativ yondashuvlar asosida ixtisoslashgan maktablarda ta'lim sifatini oshirish tamoyillari (muvofiqlik, tizimlilik, barqarorlik, sinergetik, moslashuvchanlik)ga asoslangan mobil harakatli tezkor aloqa, hududiy yaxlitlik hamda "maktab-iqtidor laboratoriyasi" maydonchalarining imkoniyatlari (metodik, didaktik, texnologik, motivatsion)ga ustuvorlik berish oshirishda foydalanilgan (Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 -yil 4- noyabrdagi № 89-03-4397-son ma'lumotnomasi).

Natijada, tadqiqot asosida ixtisoslashgan va ijod maktablari iqtidorli o'quvchilar kompetentlik darajasining oshishiga erishilgan;

ta'lim tizimida sifatli kadrga bo'lgan ehtiyojni mahalliy sharoitga mos, tizimlararo manfaatdorlik tamoyillari (maqsad umumiyliigi, manfaatlar xususiyliigi)ga ko'ra ta'minlashning uzviylik va uzluksizlikka asoslangan. (Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil 4 noyabrdagi № 89-03-4397-son ma'lumotnomasi). **Natijada** nazariy va amaliy faoliyat uyg'unligi borasidagi metodik xulosalar ta'lim muassasalarining ilmiy va metodik ta'minotini kuchaytirishga xizmat qilgan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Mazkur tadqiqot natijalari 3 ta xalqaro va 2 ta respublika ilmiy-amaliy anjumanda muhokamadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Tadqiqot mavzusi bo'yicha jami 10 nomdagi ilmiy ish, jumladan, 1 ta metodik qo'llanma, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda jami 5 ta ilmiy maqola, jumladan, 2 tasi respublika va 3 tasi xorijiy jurnallarda chop etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya ishi kirish, uchta bob, xulosa va tavsiyalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalardan iborat. Dissertatsiyaning asosiy hajmi 140 sahifani tashkil etadi.

Dissertatsiyaning "Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning ilmiy -nazariy asoslari" deb nomlangan birinchi bobida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida ko'rib chiqilgan muammoning asosiy jihatlarini, O'zbekiston maktablarida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish - pedagogik muammo sifatida, shaxsning qobiliyat va iqtidorini rivojlantirish haqidagi sharq allomalarininig qarashlari shuningdek, iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik – psixologik xususiyatlari xususan, ta'lim sifatiga olimlar tomonidan berilgan sharhlar, ta'lim sifatining pedagogik komponentlari hamda uni ta'minlashning samarali omil va innovatsion yondashuvlari ochib berilgan.

Maktablarda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish va boshqarish uning samarali ta'lim faoliyatini belgilab beruvchi ilmiy tasavvurlari evristik ta'limning pedagogik asosi asoslandi. Maktab o'quvchilaridagi bilish jarayoni ijodkorlik

natijasida yuz berdi. Izlanishlar jarayonida ijodkorlik faoliyati namoyon bo'lishi uchun aniq maqsadga yo'naltirilgan, rejalashtirilgan, me'yorlarga ega bo'lgan, o'z-o'zini anglagan faoliyat zaruriyati sezildi. Bu esa maktab o'quvchilarida atrof-olam ob'ektlari va ular haqidagi bilimlarni o'zlashtirish; ta'lim samaradorligini vujudga keltirish, faoliyatning avvalgi turlariga tayanishni taqozo etdi. O'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim jarayonida uning aqliy- intellektual, ijodiy xususiyatlari namoyon bo'ldi. Tadqiqotimiz jarayonida maktablarda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish va boshqarish ilmiy-pedagogik muammosi o'quvchilarning ijodiy faoliyatini dolzarblik muammosida - bilimlarni, empirik qarashlarni "ta'lim", "ijodiy faoliyat", "iqtidor" kabi kategoriyalar vositasida bayon qilish "mohiyatdan voqelikka", "voqelikdan mohiyatga" o'tishni taqozo qildi.

Maktablarda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini falsafiy-pedagogik asoslari uni rivojlanishning tadrijiy bosqichlari bilan keltirib o'tilganligi bu tushunchaga nisbatan davriy munosabatni ham belgilab bergan. Bobda "O'zbekiston maktablarida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish va boshqarish ilmiy-pedagogik muammo sifatida" va "Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish va boshqarishning holati, mohiyati hamda ahamiyati" kabi fasllarda olib borilgan tahlillar natijasiga ko'ra, bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda "ta'lim sifati" tushunchasiga quyidagicha mualliflik yondashuvi asosida ta'rif berilgan: *ta'lim sifati ta'lim samaradorligini oshirishda ishtirokchilar kasbiy va shaxsiy kompetentligining uzviylikda, uzluksizlikda shakllanishi, izchillikda rivojlanishi asosidagi yakuniy natijalarning xalqaro va milliy baholash dasturlariga muvofiqligini tavsiflaydigan ijtimoiy tushuncha*. Ta'lim muassasasining ta'limiy va tarbiyaviy faoliyatini iste'molchi talablariga muvofiq keng qamrovli mezon va ko'rsatkichlar orqali baholash, bu ko'rsatkichlarni ta'lim beruvchilar va ta'lim oluvchilar kompetensiyalarini ta'minlaydigan mazmun, shakl, usullar bilan zamonaviylashtirish, hamkorlikdagi tamoyillar asosida uslubiy, moddiy-texnik ta'minotni takomillashtirish ta'lim sifatini ta'minlashning eng muhim sharti sanaladi, degan xulosaga kelingan.

Yuqoridagi fasllar orqali mavzu doirasida R.Ahliddinov, J.Yo'ldoshev, U.Begimqulov, L.GolishM.,Mahmudov, O.Roziqov, Q.Yo'ldoshev, Z.Nishonova, B.Qodirov va Sh.Boltaevalar o'quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish muammosini tadqiq qilgan.

Tadqiqotlar tahlili natijasida, iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning nazariy asosi keltirilgan. Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish sifatni ta'minlash tadbir- rejalarini loyihalashtirish, ta'lim jarayoni ishtirokchilarini o'qishga mehnatga qiziqtirish, maqsadlarini ro'yyobga chiqishlarni aniqlash, o'zgarishlarni kuzatish va tahlil qilish jarayonlaridan iborat bo'lgan, ta'lim muassasasi faoliyatining barcha yo'nalishlarini o'z-o'zini baholash asosida doimiy takomillashtirib borish tizimini ishga tushirish imkoniyatlari aniqlangan.

Ta'lim sifatiga ta'sir qiluvchi iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish va ximayalash holati, mohiyati hamda ahamiyati ya'ni ta'limni sifatni boshqarish, ob'ekt va sub'ekt munosabati, texnologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillarga turkumlangan holda asoslanilgan. Bunda ta'limga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilishda sifat nazoratining bir qator xalqaro usullar ham o'rganilib, ixtisoslashgan ta'lim

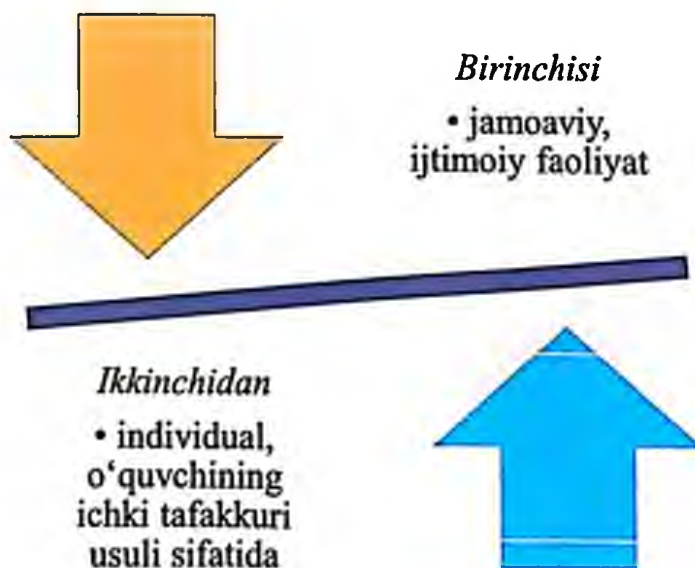
muassasalarida ta'lim sifatiga ta'sir etuvchi omillar milliy ta'lim strategiyasi va xalqaro tajribalar asosida keltirib o'tilgan.

Tadqiqotimiz jarayonida inson biologik va sotsial (ijtimoiy) jihatdan rivojlanish davrlariga asosan go'daklik, bolalik, o'quvchilik, o'smirlik, o'spirinlik, yoshlik, qarilik davrida namoyon bo'ladi va o'ziga xos tabiiy xususiyatlari bilan farq qilishi aniqlandi. Insonning biologik xususiyatlari negizida uning ijtimoiy sifati va xususiyatlari-nutqi, yurish-turishi, moddiy ne'matlardan foydalanishi ko'nikmalari, xulq-atvor me'yorlarining tarkib topishi, bu me'yorlarga rioya qilishi mehnat faoliyati va bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilishi ongli intizom kabilar shakllanadi. Rivojlanishni L.S.Vygotskiy¹⁰ ta'lim jarayoni bilan birgalikda qaraydi. Lekin ta'lim va tarbiya o'quvchi rivojlanishi bilan bog'liq bo'lsa ham, ammo hech qachon bir-biri bilan teng va parallel holda sodir bo'lmaydi. Ular bevosita bir-biriga bo'ysunmagan holda dinamik tarzda sodir bo'ladiki, buni bir xil ta'riflash mumkin emas».

Ilmiy izlanishlar jarayonida maktab o'quvchilarining rivojlanishida yuqori psixik xususiyatlar ikki holatda paydo bo'lishi aniqlandi (1-rasm):

birinchisi, jamoaviy, ijtimoiy faoliyat;

ikkinchisi esa, individual, o'quvchining ichki tafakkuri usuli sifatida;

1-rasm. Maktab o'quvchilarining rivojlanishida psixik xususiyatlarni traektoriyasi.

Birinchisi maktab o'quvchilarining qator ichki rivojlanuvchi jarayonlarni qo'zg'atib, uni iqtidorini rivojlanishga undaydi harakatga tushiradi.

Ikkinchisi esa maktab o'quvchilarining ichki faol usuli sifatida individual tarzda paydo bo'ladi va o'ziga xos namoyon bo'ladi.

Demak, ta'limda rivojlanish maktab o'quvchilari uchun yo'llanma bo'lib, ularni hayotga tayyorlaydi. Ichki rivojlanish jarayonlarini tizimli harakatga keltiradi,

¹⁰ Виготский Л. С. Социалистическая перестройка человека. Архивная копия от 18 ноября 2019 на Wayback Machine (оригинальная прижизненная публикация 1930 года) // Человек. 2016. Т.

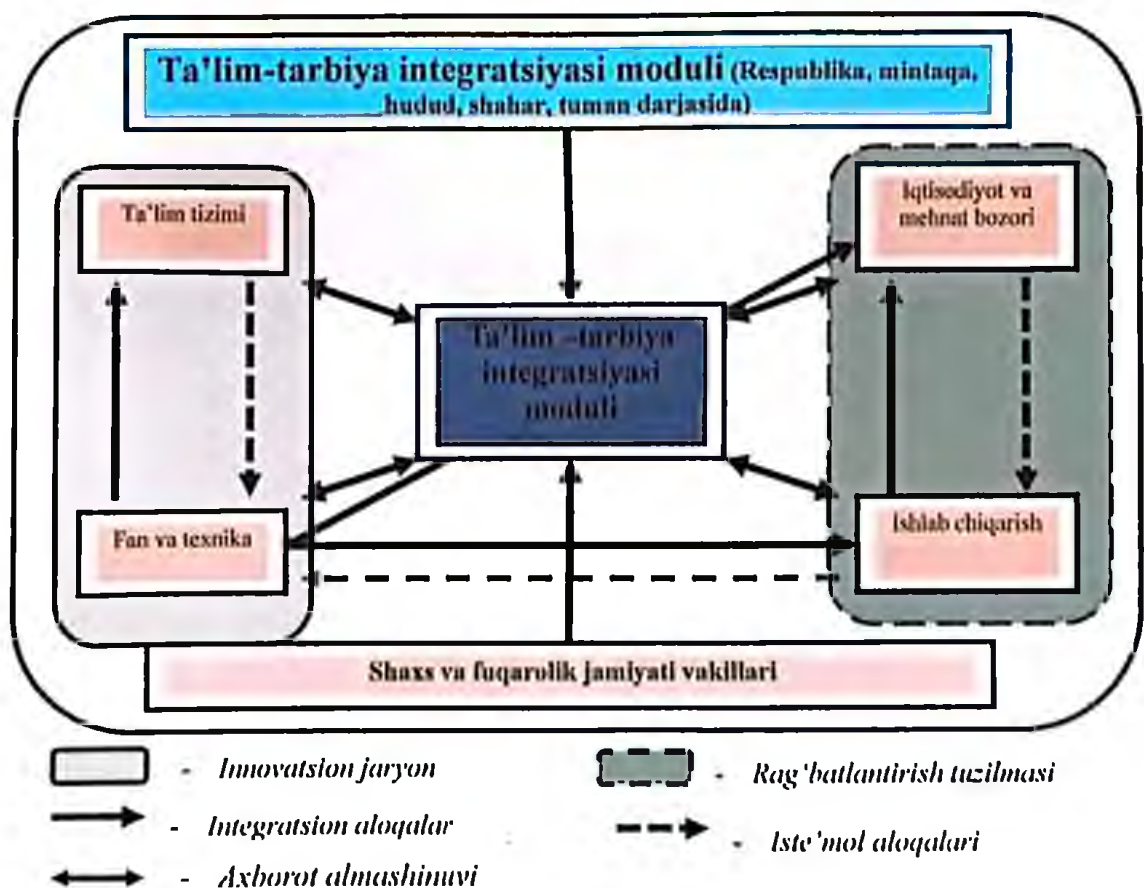
shunga ko'ra ta'lim faqat rivojlanish emas balki atrof olamni o'zida aks ettirishdir.

Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish va boshqarishning sifatini oshirishda T.Lomakin (ta'lim tizimi va ta'lim mazmunini integratsiyasi), A.Ignatov, V.Maksimova, N.Belyankova va S.Polyankina, B.Abdullaeva, O.Raximov, S.Mahkamov (fanlararo, mavzulararo aloqalarni integratsiyalash) kabi olimlarning nazariy g'oyalari hamda shu yo'nalishdagi huquqiy-me'yoriy hujjatlar tadqiqot ishining metodologik asosini tashkil qilgan.

Ta'limni modernizatsiyalashda yondashuvi asosida ta'lim sifatini aniqlash, baholash va ta'minlash mezonlari aniqlashtirilgan. Yuqorida keltirilgan ta'lim sifati pedagogik komponentlari ta'lim turlari bo'g'inlarining fanlararo, o'qitishning uzluksizligi, uzviyligi, ta'lim muassasalarida individuallashtirilgan, differensiallashgan o'quv dasturlarining ishlab chiqilganligi, ta'limni baholashning milliy va xalqaro dasturlarga muvofiqligi, ta'lim-tarbiyaning muammoli va shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar vositasida olib borilishi, o'quv dasturlarining ta'lim iste'molchilari talablariga muvofiqligi, ta'lim turlari xizmatlarida integrallashgan dasturlar asosida ixtisoslashgan, tabaqalashtirilgan o'quvlarning tashkil etilishi, ta'lim beruvchilarning ta'lim samaradorligini oshirish bo'yicha kompetentlik darajalari, ixtisoslashgan ta'limni monitoringining natijaviylik darajasi, yutuq va harakatlar, o'quv resurslari va tuzilmalari kabi yondashuvi mezonlari asosida takomillashtirilgan. Ixtisoslashgan ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishning eng muhim shartlaridan biri sifatida ta'lim turlari va ta'lim jarayoni ishtirokchilarining samarali hamkorlik qilish mexanizmi, sub'ekt-sub'ekt munosabatidagi yangi hamkorlik tamoyillarining takomillashtirilganligi alohida ahamiyatga ega. Tadqiqotda ayni shu muammolar hisobga olingan holda, ta'lim sifati tashkiliy-pedagogik komponentlari takomillashtirilgan. Ana shunday maqsadli yondashuv ixtisoslashgan maktab ta'limini, bola shaxsini, uning ichki dunyosiga - hali ochilmagan qobiliyatlari va imkoniyatlariga ijodiy erkinlik berib, ta'lim-tarbiyaning axloqiy qadriyatlarini bosqichma-bosqich shakllantirishga yo'naltiradi.

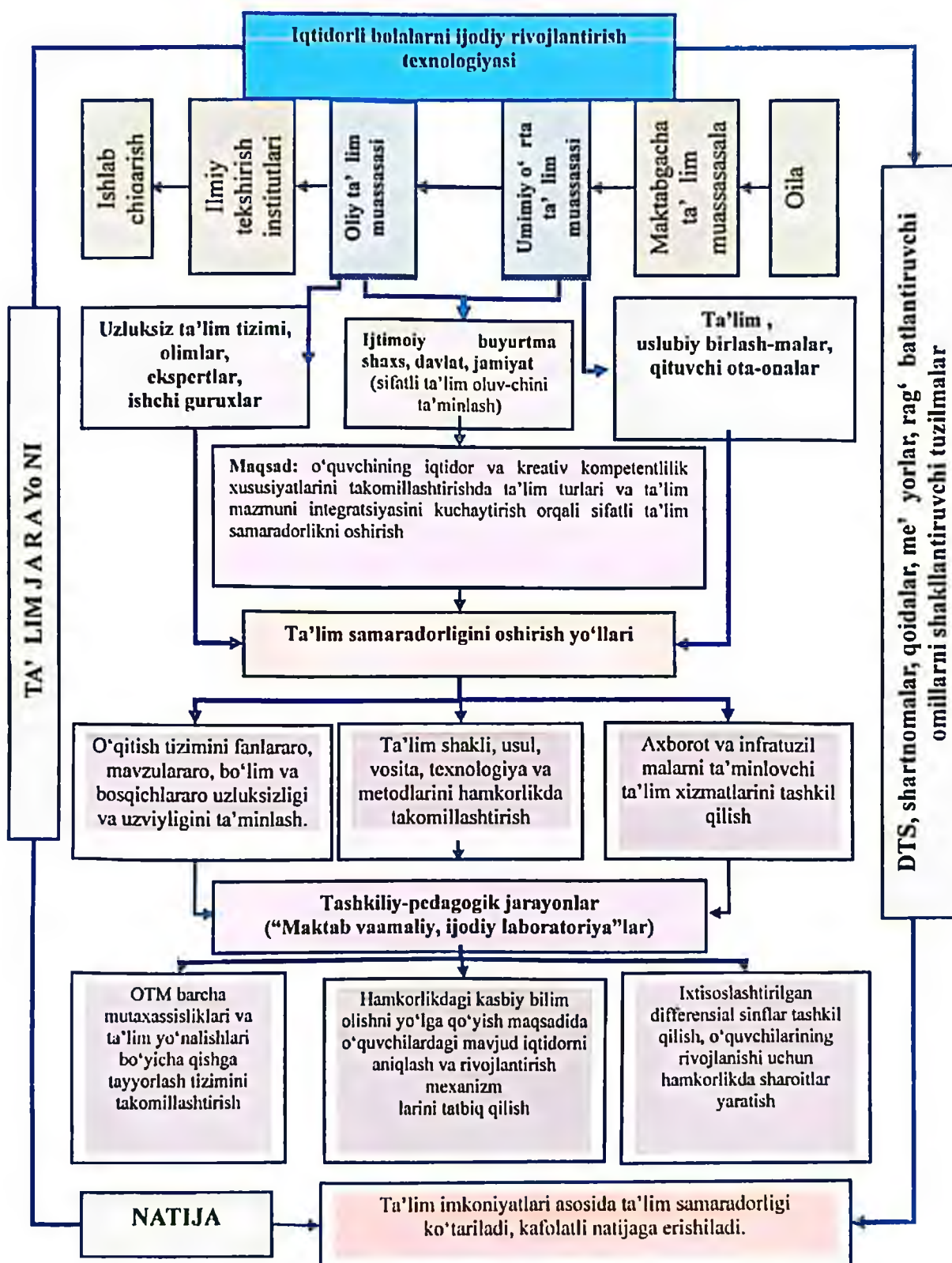
Dissertatsiyaning ikkinchi bobi **“Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari ”** deb nomlangan. Mazkur bob **“Ixtisoslashgan maktablarda iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish mexanizmidagi Milliy ta'lim tashabbusi, “Ta'limda iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasiga integratsion va kreativ yondashuvlar uslubi” va “Ta'limiy o'yinlar, interfaol dars vositasida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish va boshqarish”** deb nomlangan bobda mazmunan da yoritilgan. Ushbu bobda ta'limda integratsiya sharoitida o'quvchilar ijodkorligini ta'minlashning turli modul va shakllari tavsiya qilinadi. Ta'limda iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasiga integratsion va kreativ yondashuvlar uslubini joriy qilish, shu yo'nalishdagi tadqiqotlarni tahlil qilish, ta'lim samaradorligini oshirish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining psixologik-pedagogik va texnologik jihatlarini yoritish, ta'lim oluvchilarda ijodiy va kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish, o'qitish jarayonida fanlararo, mavzulararo integratsiyaning zamonaviy usul, shakl va vositalaridan foydalanish muammosining nazariy jihatlariga asoslanadi. Bobda Milliy ta'lim modelining asosiy tarkibiy qismlari shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim,

fan, ishlab chiqarishning uzviy aloqasi shaxs rivojlanishining yaxlit tizimini yaratishni nazarda tutadi. Ilmiy tadqiqotda masalaning bunday qo'yilishi ta'lim-tarbiya maqsadlari, mazmuni, uslublari, boshqaruv texnologiyasi, shart-sharoitlari, shuningdek shakl va didaktik vositalarini aniqlashda hal qiluvchi mezon. Bunday yondashuv ta'lim jarayonini tashkil qilishda va boshqarishda o'qituvchi va o'quvchilar munosabatlarining o'zgarishiga, o'quvchilarning faolligi ortib va shaxsiy mustaqilligining kuchayishiga, ta'lim jarayonining takomillashib borishini ta'minlaydi. Bunda ijodkor o'quvchi ta'lim-tarbiya ob'ekti sifatida bir vaqtning o'zida o'z-o'zini kashf etishning sub'ekti ham bo'lib maydonga chiqadi. Integratsiv sharoitida ta'lim samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari keltirilgan. Ta'lim tizimi modernizatsiyasida integratsiyalash innovatsion paradigma hisoblanib, ta'lim turlarining o'zaro ajralmas hamkorlik munosabatlari doirasida ijodiy, raqobatbardosh shaxsni shakllantirish mumkinligi asoslab o'tilgan. Ta'limda integratsiyalashuv jarayonlarini tadqiq qilish natijasida bir-birini qo'llab-quvvatlash bilan birga farqli jihatlar ham mavjudligi aniqlangan. Integratsiya tendensiyasida ta'lim samaradorligini oshirish zamonaviy ta'lim tizimlarini rivojlantirishning tamoyili va omili hisoblanadi. Fanlararo, mavzulararo, kurs va bo'limlararo integratsiyani sog'lom muhit, o'zaro hurmat va ijodiy hamkorlik mavjud bo'lgan pedagogik jamoada amalga oshirilishi ta'lim-tarbiya integratsiyasi modulida berilgan.

2-rasm. Ta'lim-tarbiya integratsiyasi moduli

Ixtisoslashgan ta'lim muassasalari sifatini ta'minlashga ilmiy, moddiy va moliyaviy, texnologik, axborotni hamda sifatli ta'lim oluvchini ta'minlashga barcha

3-rasm. Ta'limiy o'yinlarni boshqarish va modellash model

resurslarni jalb qilish zarurati aynan shu tendensiya asosida amalga oshiriladi. o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan innovatsion modellarni takomillashtirishda namoyon bo'ladi.

Samarali dars jarayonini tashkil etishda ijodiy ta'limiy o'yinlar, o'quvchi iqtidorini rivojlantirishga yo'naltirish imkoniyatini beribgina qolmay, fan predmeti, uning ijtimoiy mazmunini qaytadan yaratish shaklini ham o'zgartirish va bu jarayon, amaliyotini idrok qilish ana shu turiga xos munosabatlar tizimini boshqarish va modellashtirishga imkon beradi.

Tadqiqot davomida ta'lim turlari va mazmuni integratsiyasini iqtidorli o'quvchilar faolligini tizimli rivojlantirish orqali yondashiladi va mazkur tizim asosida tashkil etish istiqbolli natijalar berishi prognoz qilindi. Natijada integratsiya jarayonida ta'lim samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy, amaliy asoslanilgan. Faoliyat tushunchasi tahlil etilib, keltirilgan tavsiflardan kelib chiqqan holda ilmiy farazlar taqdim qilingan.

Ilmiy tadqiqotda o'quvchilar iqtidorini rivojlantirishda qaysi yo'nalishlarning hamkorlikdagi faoliyati muhim ekanligini inobatga olib pedagogik va texnologik yondashuvlarga asoslangan iqtidorli va qobiliyatli o'quvchilar bilan ishlash mexanizmlari ishlab chiqilgan.

Ixtisoslashgan maktab muhitida innovatsion jarayonlarni ta'lim tizimiga faol tatbiq etish muhiti va axborot ta'minotini yaratish, pedagogik-kasbiy faoliyat kompetensiyalarini takomillashtirish hamda uni qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Bunda ta'lim samaradorligini oshirish va iqtidorni rivojlantirishda asosiy kuch bo'lgan pedagog kompetensiyalari oliy ta'lim bilan hamkorlikda "maktab-ijodiy laboratoriya" faoliyatidagi ilmiy-uslubiy, ilmiy-tadqiqot, axborot-tahliliy va tajriba-innovatsion yo'nalishlar bo'yicha takomillashtirilgan. Ta'limiy o'yin texnologiyalari tadqiqot aks ettiruvchi faoliyatni shakllantirishda o'quvchining kreativ fikrlashi, kognitiv faoliyati va egotsentrik nuqtai nazarini yengib o'tishi, olamni va borliqni anglashi shu muqobilikka asoslangan o'quvchilar iqtidorini rivojlantirish metodikasi takomillashtirilgan.

Dissertatsiyaning **"Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishga oid tajriba-sinov ishlari mazmuni va samaradorligi"** nomli uchinchi bobida tadqiqot ishida ishlab chiqilgan modellar, loyihalar, mexanizmlardagi metodik tizimni baholash uchun tajriba-sinov ishini tashkil etish va uni o'tkazish, olingan natijalarni matematik-statistik tahlil qilish vazifasi qo'yilgan. Bunda "Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish maqsadida olib borilgan tajriba-sinov ishlari mazmuni va bosqichlari" va "Tajriba-sinov ishlari natijalari va ularning tahlili" kabi fasllarda tahlil qilingan. Ixtisoslashgan maktablarda sifatli ta'limni o'quv muassasalarida yangicha yondashuvlar asosida ta'lim samaradorligini oshirish mazmuni va tahlili bayon etilgan. Tajriba-sinov ishlarini olib borish uchun Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi, Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi, Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktablarning har biridan 2 tadan: 7- "A", "B", 8- "A", "B", 9 - "A", "B" sinflari belgilandi. Jami 432 nafar o'quvchilar ishtirok etishi belgilandi.

Mazkur ta'lim muassasalari bazasida sinov -tajriba ishlari o'tkazilgan bo'lib, quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi: asoslovchi (2019-2020 o'quv yili), shakllantiruvchi (2021-2022 o'quv yili), umumlashtiruvchi (2022-2023 o'quv yili). Tajriba-sinov ishlariga 432 nafar o'quvchi jalb etildi.

Ixtisoslashtirilgan va ijod maktablari faoliyatini takomillashtirishda pedagogik yo'nalish doirasidagi tadqiqotning asosiy e'tibori ikki jihatga — tadqiq uchun

tanlangan muammoning nazariy o'rganilishiga va nazariy o'rganish vaqtida aniqlanib, amaliyotga tatbiq etilishi zarur bo'lgan g'oyalar samaradorligining sinov ishlari orqali baholanishiga qaratildi. Bu yo'lda amalga oshiriladigan tadqiqotchilik faoliyatini biz shartli ravishda quyidagi uch bosqichga ajratilgan:

1-bosqichda: mavjud manbalar va pedagogik jarayonni kuzatish asosida muammoning yechimini ta'minlovchi nazariy g'oyalar (konsepsiya)ning asoslanishi (nazariy g'oyalarni ishlab chiqish).

2-bosqichda: asoslangan nazariy g'oyalarning amaliyotga tatbiqini ta'minlash chora-tadbirlari belgilash (yo'llari, shakllari, metodlari va vositalarini aniqlash).

3-bosqichda: ustuvor nazariy g'oyalarning amaliyotga tatbiqi va uning samarali kechganligini tahlil qilish.

Ixtisoslashtirilgan va ijod maktablari boshqaruv faoliyati samaradorligini ta'minlash yo'lida olib borilgan tadqiqotning asosiy maqsadi ilmiy jihatdan asoslangan konsepsiya (nazariy g'oyalar)ni amaliyotga tatbiq etishdan iborat, deb belgilandi. Ishning birinchi va ikkinchi boblarida aytib o'tilganidek, fan o'qituvchisi va maktab rahbarlarining o'z-o'zini rivojlantirish turli ko'rinishlardagi malaka oshirish kurslaridan keyingi faoliyati samaradorligini ta'minlashda quyidagi konsepsiya ustuvor ahamiyat kasb etadi: mavjud ehtiyojlar, zamonaviy talablarni inobatga olgan holda ixtisoslashtirilgan va ijod maktablari rahbarlarining yetakchi sifatida shaxsiy rivojlanish dasturiga ega bo'lishlari, ta'lim muassasasini innovatsion tizimini yaratishga jiddiy e'tibor qaratishlari maqsadga muvofiq ekanligi asoslandi. Mazkur konsepsiyani amaliyotga tatbiq etish jarayonida quyidagi asosiy vazifalarning ijobiy hal qilinishi ta'minlandi: - ta'lim muassasasining iqtidorli o'quvchisini ijodkor qiyofasida aks etishi zarur bo'lgan ma'naviy-axloqiy sifatlar majmuini aniqlashtirish;- rivojlantirish dasturida ta'lim muassasasining o'qituvchilar ta'minoti, o'quv faoliyati, ma'naviy-ma'rifiy ishlar, moliyaviy tizimlari tamoyillarini asoslash; - iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish imkonini beruvchi zamonaviy texnologiyalarni belgilash; - iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish istiqbolli rejasini ishlab chiqish;- iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish imkonini yaratuvchi rivojlantirish dasturini yaratish;- - shaxsiy, shu jumladan, ijodkorlik faoliyati samaradorligini nazorat qilib borish (monitoring) jadvali tavsiya qilindi. Ixtisoslashgan ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlashtirish muammosining maktab amaliyotidagi holati tahlili jarayonida asosiy e'tiborni o'quvchilarning ijodiy faoliyatini yuzaga chiqaruvchi omillarga e'tibor qaratildi. Olib borilgan tajriba-sinov ishlarida maktab o'qituvchilarining ham ijodiy ta'lim to'g'risidagi fikrlaridan kelib chiqib, mazkur ob'ekt misolida ta'limni ijodiy tashkil etish amaliyotining real holati va o'qituvchilarning kuchli hamda zaif tomonlari tahlil qilindi.

Tajriba-sinov ishlari bosqichida o'quvchilaridan 432 nafari jarayonlarda ishtirok etdi.

1- jadval. Tajriba boshida o'quvchilarning o'quvchilarning kreativ-ijodkorlik faoliyati va milliy tarbiyasiga doir bilimlarining samaradorlik darajasini aniqlash yuzasidan o'zlashtirish ko'rsatkichlari

Tajriba-sinov maktablari	Respondentlarning kreativ faoliyati va milliy tarbiyasiga doir bilimlari darajasi va javoblar								Respondent -lar soni	
	past		o'rta		yaxshi		yuqori			
	taj	naz	taj	naz	taj	naz	taj	naz	Taj.	Naz.
Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi	21	16	23	20	13	17	17	19	74	72
Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi	19	18	19	22	17	18	17	15	72	73
Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktab	19	16	18	21	17	17	16	17	70	71
Jami	59	50	60	63	47	52	50	51	216	216

2-jadval. Tajriba yakunida o'quvchilarning kreativ-ijodkorlik faoliyati va milliy tarbiyasiga doir bilimlarining samaradorlik darajasini aniqlash yuzasidan o'zlashtirish ko'rsatkichlari

Tajriba-sinov maktablari	Respondentlarning kreativ - ijodkorlik va milliy tarbiyaga doir bilimlari darajasi va javoblar								Respondent -lar soni	
	past		o'rta		yaxshi		yuqori			
	taj	naz	taj	naz	taj	naz	taj	naz	Tajriba	Nazorat
Farg'ona viloyati Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi	6	19	21	19	18	17	29	17	74	72
Sirdaryo viloyati Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi	5	20	19	21	19	16	29	16	72	73
Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktab	4	17	18	18	17	17	31	19	70	71
Jami	15	56	58	58	54	50	89	52	216	216

Yuqoridagi jadval natijalariga asoslangan holda o'quvchilar ya'ni respondentlarning kreativ - ijodkorlik va milliy tarbiyaga doir bilimlari samaradorlik darajalarini aniqlash yuzasidan o'tkazilgan tajriba-sinov natijalari bo'yicha tajriba va nazorat sinflaridagi o'rtacha o'zlashtirishlarini Student va Pearsonning χ^2 matematik-statistika metodi yordamida tahlil etdik. Tajriba-sinovda jami 432 nafar o'quvchilar qatnashib, shundan 216 nafari tajriba sinfidagi 216 nafari nazorat sinfidagi ishtirok etdi.

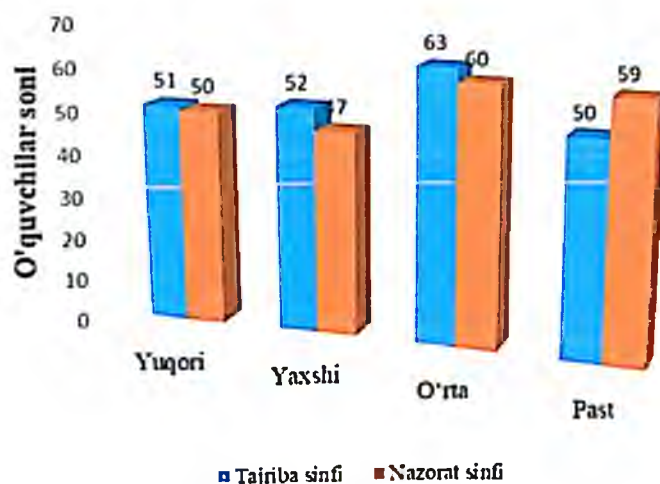
Masalaning qisqacha mohiyati quyidagilardan iborat: ikkita bosh to'plam berilgan bo'lsin. Biri tajriba sinfidagi o'quvchilarning o'rtacha ballari, ikkinchisi esa nazorat sinfi o'quvchilarning o'rtacha ballari. Baholar normal taqsimotga ega deb hisoblanadi. Bunday faraz o'rindir, chunki normal taqsimotga yaqinlashish shartlari sodda bo'lib, ular bajariladi.

Yuqoridagi jadval asosida o'quvchilarning bilim samaradorligini ko'rsatuvchi N_1 gipoteza va unga zid bo'lgan N_0 gipoteza tanlanadi.

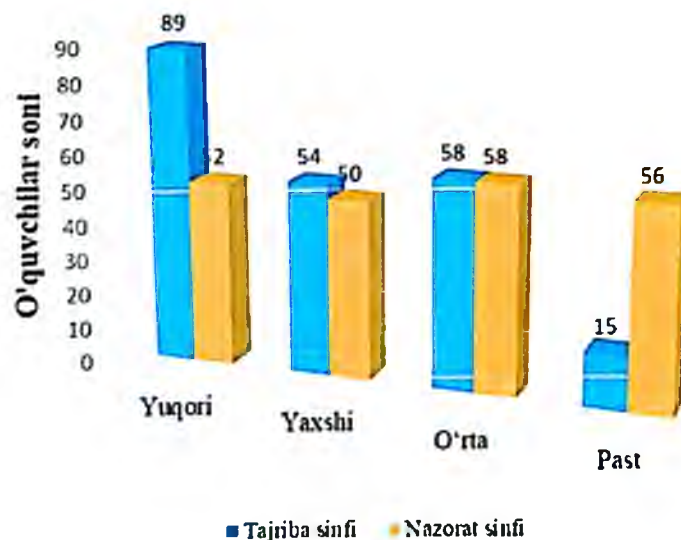
O'quvchilarning kreativ-ijodkorlik faoliyati va milliy tarbiyasiga doir bilimlari samaradorlik darajasini aniqlash yuzasidan o'zlashtirish natijalari

Utkazilgan vakti	Sinflar	O'quvchilar soni	O'zlashtirish darajalari			
			Yuqori	Yaxshi	O'rta	Past
Tajriba boshida	Tajriba sinfi	216	51	52	63	50
	Nazorat sinfi	216	50	47	60	59
Tajriba yakunida	Tajriba sinfi	216	89	54	58	15
	Nazorat sinfi	216	52	50	58	56

Bu tanlanmalarga mos kelgan diagramma quyidagicha ko'rinishni oladi:

3 -rasm. Tajriba boshida

4 -rasm. Tajriba yakunida.

Olingan natijalar matematik statistik tahlil qilinib, tajriba yakunidagi holat uchun topilgan natijalardan o'rtacha kvadratik chetlanish, tanlanma dispersiya, variatsiya

ko'rsatkichlari, Styudentning tanlanma mezon, Styudent mezon asosida erkinlik darajasi va ishonchli intervallari topildi.

3-jadval

\bar{X}	\bar{Y}	S_x^2	S_y^2	C_x	C_y	$T_{x,y}$	k	X^2	Δ_x	Δ_y
2,49	2,23	Tajriba boshida hech kanday samaradorlikka erishilmagan								
3	2,45	0,96	1,2475	2	3	5,45	400	33,53	0,13	0,15

Yuqoridagi natijalarga asoslanib tajriba-sinov ishlarining sifat ko'rsatkichlarini hisoblaymiz.

Ma'lumki, $\bar{X}=3$; $\bar{Y}=2,45$; $\Delta_x = 0,13$; $\Delta_y = 0,15$; ga teng.

Bundan sifat ko'rsatkichlari:

$$K_{y\bar{x}\bar{y}} = \frac{(\bar{Y} - \Delta_y)}{(\bar{Y} + \Delta_y)} = \frac{2,45 - 0,15}{2,45 + 0,15} = \frac{2,3}{2,6} = 0,88 > 1;$$

$$K_{\bar{x}\bar{y}\bar{y}} = (\bar{X} - \Delta_x) - (\bar{Y} - \Delta_y) = (3 - 0,13) - (2,45 - 0,15) = 2,87 - 2,3 = 0,57 > 0;$$

Olingan natijalardan o'qitish samaradorligini baholash mezonni birdan kattaligi va bilish darajasini baholash mezonni noldan kattaligini ko'rish mumkin. Bundan ma'lumki, tajriba yakunidagi o'zlashtirish tajriba boshidagi o'zlashtirishdan yuqori ekan.

Demak, yuqoridagi ma'lumotlarga tayangan holda o'quvchilarning darslardagi kreativ yondashuvlari fanni o'rganishda ularning milliy tarbiyasiga doir bilimlarining samaradorlik darajalarini aniqlash yuzasidan o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari samarador ekanligi statistik tahlildan ma'lum bo'ldi.

Shuningdek, tajriba oxiridagi natijalar umumiy holda ham taqqoslandi, ular 1-jadvalda keltirilgan.

4-jadval. Tajriba-sinov ishlaridagi baholash natijalari

	1-tanlanma: (tajriba guruhi)					2-tanlanma: (nazorat guruhi)				
	X_i	2	3	4	5	Y_j	2	3	4	5
Tajriba – sinovgacha bo'lgan davr	$n_i=216$	50	63	52	51	$m_j=216$	59	60	47	50
Tajriba – sinovdan keyingi davr	$n_i=216$	15	58	54	89	$m_j=216$	56	58	50	52

Olib borilgan tajriba-sinov natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

5-jadval. Fanlaridan yakuniy tajriba-sinov natijalari statistik tahlili

Guruhlar / mezonlar	Tajriba guruhi ($N_T=385$)	Nazorat guruhi ($N_H=382$)
Baholarning o'rtacha arifmetik qiymati	$X_T^*=3$	$X_n^*=2,45$

Samaradorlik koeffitsenti	$\eta=1,22$	
Tanlanma dispersiya	0,96	1,25
O'rta qiymat standart xatoliklari	$S_I=0,98$	$S_{II}=1,12$
X' ning ishonchlilik oraliqlari	$2,87 < \alpha_x < 3,13$	$2,3 < \alpha_y < 2,6$
Variatsiya ko'rsatkichlari	22,43%	27,12%
Styudent statistikasi	$T=5,45$	
Statistika ozodlik darajasi	$K=400$	
Kriteriy xulosasi	$T=5,45 > 1,96$ bo'lib, H_1 qabul qilindi	

Tajriba yakunida natijalar iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish mazmuni va tahlili ularga amaliyotida qo'llash uchun tayyorlangan dars ishlanmalari va qiziqarli ta'limiy o'yin mashg'ulotlari, maxsus tadbirlarning ssenariylari iqtidorli o'quvchilar yetakchiligini shakllantirishda samarali mezonlar sifatida taqdim etildi.

Majlis raisi dotsent. Z.N.Yulchiyeva, muhokama ishtirokchilariga dissertatsiya yuzasidan savollar berishi mumkinligini bildirdi.

Savol: dotsent. Z.N.Yulchiyeva, Tajriba sinov ishi jarayonida qanday metodlardan foydalandingiz?

Javob: Ixtisoslashtirilgan va ijod maktablari faoliyatini takomillashtirishda pedagogik yo'nalish doirasidagi tadqiqotning asosiy e'tibori ikki jihatga — tadqiq uchun tanlangan muammoning nazariy o'rganilishiga va nazariy o'rganish vaqtida aniqlanib, amaliyotga tatbiq etilishi zarur bo'lgan g'oyalar samaradorligining sinov ishlari orqali baholanishiga qaratildi. Bu yo'lda amalga oshiriladigan tadqiqotchilik faoliyatini biz shartli ravishda quyidagi uch bosqichga ajratilgan:

1-bosqichda: mavjud manbalar va pedagogik jarayonni kuzatish asosida muammoning yechimini ta'minlovchi nazariy g'oyalar (konsepsiya)ning asoslanishi (nazariy g'oyalarni ishlab chiqish).

2-bosqichda: asoslangan nazariy g'oyalarning amaliyotga tatbiqini ta'minlash chora-tadbirlari belgilash (yo'llari, shakllari, metodlari va vositalarini aniqlash).

3-bosqichda: ustuvor nazariy g'oyalarning amaliyotga tatbiqi va uning samarali kechganligini tahlil qilish.

Savol: prof.S.B.Donayev, Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari qanday texnologiyalardan iborat?

Javob: Ta'limda iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasiga integratsion va kreativ yondashuvlar uslubini joriy qilish, shu yo'nalishdagi tadqiqotlarni tahlil qilish, ta'lim samaradorligini oshirish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining psixologik-pedagogik va texnologik jihatlarini yoritish, ta'lim oluvchilarda ijodiy va kreativ ko'nikmalarni rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish, o'qitish jarayonida fanlararo, mavzulararo integratsiyaning zamonaviy usul, shakl va vositalaridan foydalanish muammosining nazariy jihatlariga asoslanadi. Bobda Milliy ta'lim modelining asosiy tarkibiy qismlari shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarishning uzviy aloqasi shaxs

rivojlanishining yaxlit tizimini yaratishni nazarda tutadi. Ilmiy tadqiqotda masalaning bunday qo'yilishi ta'lim-tarbiya maqsadlari, mazmuni, uslublari, boshqaruv texnologiyasi, shart-sharoitlari, shuningdek shakl va didaktik vositalarini aniqlashda hal qiluvchi mezon. Bunday yondashuv ta'lim jarayonini tashkil qilishda va boshqarishda o'qituvchi va o'quvchilar munosabatlarining o'zgarishiga, o'quvchilarning faolligi ortib va shaxsiy mustaqilligining kuchayishiga, ta'lim jarayonining takomillashib borishini ta'minlaydi. Bunda ijodkor o'quvchi ta'lim-tarbiya ob'ekti sifatida bir vaqtning o'zida o'z-o'zini kashf etishning sub'ekti ham bo'lib maydonga chiqadi. Integratsiv sharoitida ta'lim samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari keltirilgan. Ta'lim tizimi modernizatsiyasida integratsiyalash innovatsion paradigma hisoblanib, ta'lim turlarining o'zaro ajralmas hamkorlik munosabatlari doirasida ijodiy, raqobatbardosh shaxsni shakllantirish mumkinligi asoslab o'tilgan. Ta'limda integratsiyalashuv jarayonlarini tadqiq qilish natijasida bir-birini qo'llab-quvvatlash bilan birga farqli jihatlar ham mavjudligi aniqlangan. Integratsiya tendensiyasida ta'lim samaradorligini oshirish zamonaviy ta'lim tizimlarini rivojlantirishning tamoyili va omili hisoblanadi. Fanlararo, mavzulararo, kurs va bo'limlararo integratsiyani sog'lom muhit, o'zaro hurmat va ijodiy hamkorlik mavjud bo'lgan pedagogik jamoada amalga oshirilishi ta'lim-tarbiya integratsiyasi modulida berilgan.

Savol: P.f.f.d (PhD) dotsent S.T.Ruzmetova, Tadqiqotning vazifalari deb nimalarni belgilab oldingiz?

Javob: Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi orqali ta'lim sifatini oshirishning pedagogik komponentlarini aniqlashtirish;

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish orqali fan, ta'lim va ishlab chiqarishda integratsion ta'lim sifatini ta'minlashning ilmiy-pedagogik muammo sifatidagi nazariy asoslarini takomillashtirish;

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish orqali pedagogik ta'limining innovatsion modelini ishlab chiqish;

iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasi asosida ilmiy metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Savol: P.f.d professor Sh.A.Abdullayeva, Siz olib borgan tajriba sinovingizda nechta o'quvchilar qatnashgan?

Javob: Rahmat bergan savolingiz uchun! "Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish maqsadida olib borilgan tajriba-sinov ishlari mazmuni va bosqichlari" va "Tajriba-sinov ishlari natijalari va ularning tahlili" kabi fasllarda tahlil qilingan. Ixtisoslashgan maktablarda sifatli ta'limni o'quv muassasalarida yangicha yondashuvlar asosida ta'lim samaradorligini oshirish mazmuni va tahlili bayon etilgan. Tajriba-sinov ishlarini olib borish uchun Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi, Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi, Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktablarning har biridan 2 tadan: 7- "A", "B", 8- "A", "B", 9 - "A", "B" sinflari belgilandi. Jami 432 nafar o'quvchilar ishtirok etishi belgilandi.

Mazkur ta'lim muassasalari bazasida sinov -tajriba ishlari o'tkazilgan bo'lib, quyidagi bosqichlarda amalga oshirildi: asoslovchi (2019-2020 o'quv yili), shakllantiruvchi (2021-2022 o'quv yili), umumlashtiruvchi (2022-2023 o'quv yili). Tajriba-sinov ishlariga 432 nafar o'quvchi jalb etildi.

Rais: Hurmatli majlis qatnashchilari, yana savollar bo'lsa, marhamat. Agar savollar bo'lmasa, ishning muhokamasiga o'tamiz.

prof.S.B.Donayev: Jahon ta'limi tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy mushohada qilish qobiliyatlarini rivojlantirishning kreativ mexanizmlari ta'lim jarayoniga tadbiq etishga ehtiyojini yanada kuchaytiradi. Jahon ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha o'tkazilgan Xalqaro ta'lim forumida 2030 yilga qadar tasdiqlangan barqaror ta'lim konsepsiyasida "ta'lim taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va barqaror rivojlanish maqsadlariga yetkazuvchi muhim faoliyat" sifatida e'tirof etilib, bu borada umumta'lim maktablarida o'quvchilarni mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, yangi avlod darsliklari va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, integrativ yondashuv asosida mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, boshlang'ich ta'lim o'quvchilarida mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirish borasida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dissertatsiyaning umumiy hajmi 130 betdan iborat. Mazkur tadqiqot ishi kirish, uch bob, sakkiz fasl, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini o'z ichiga oladi.

Dissertatsiyaning kirish qismi muammoni o'rganilganlik darajasi bandida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar uch guruhga bo'lib o'rganilgan, sharhlangan va tadqiqotchining munosabati bildirilgan.

Qolaversa, dissertatsiya ishi tugallangan mustaqil tadqiqot ishi bo'lib, dissertatsiyaning mazmuni tadqiqot metodologiyasi va qo'yilgan vazifalar bilan uyg'unlashgan. Dissertatsiya mazmunini yorituvchi jami 15 nomdagi ilmiy ishlar mavjud, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi doktorlik dissertatsiyalarining (PhD) asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya qilingan ilmiy nashrlarda 6 ta maqola, jumladan, 3 ta respublika va 3 ta xorijiy jurnallarda nashr etilgan.

Yutuqlar bilan birga ishda ayrim muhokamali o'rinlar ham uchraydi:

Ishda imloviy va uslubiy kamchiliklar ko'zga tashlanadi. Tadqiqotchi ularni tezda tuzatishi mumkin.

Ayrim adabiyotlarning manbasi aniq ko'rsatilishi zarur.

Xulosalarni yanada ixcham holatga keltirsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bildirilgan ayrim mulohazalar dissertatsiyaning ilmiy saviyasiga salbiy ta'sir ko'rsatmaydi. Uni keyingi muhokamalarga tavsiya etish mumkin.

P.f.d professor Sh.A.Abdullayeva: Dissertatsiyaning kirish qismi muammoni o'rganilganlik darajasi bandida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar uch guruhga bo'lib o'rganilgan, sharhlangan va tadqiqotchining munosabati bildirilgan. Shuningdek kirish qismida dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati, tadqiqotning respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi, tadqiqot mavzusi bo'yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi, tadqiqotning maqsadi, vazifalari, predmeti, usullari hamda tadqiqotning ilmiy yangiligi, amaliy natijalari, tadqiqot natijalarining ishonchliligi, ularning ilmiy va amaliy ahamiyati, natijalarning

amaliyotga joriy etilishi, approbatsiyasi, e'lon qilinganligi, shuningdek dissertatsiyaning tuzilishi va hajmiga doir tadqiqot mohiyatini tavsiflaydigan asosiy ma'lumotlar aniq va tushunarli tarzda berilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda integratsiyalashgan holda o'qitishning pedagogik shart-sharoitlari jarayoni belgilanib, tajriba-sinov ishlariga "Iqtidorli o'quvchilar ijodkorligini rivojlantirish maqsadida olib borilgan tajriba-sinov ishlari mazmuni va bosqichlari" va "Tajriba-sinov ishlari natijalari va ularning tahlili" kabi fasllarda tahlil qilingan. Ixtisoslashgan maktablarda sifatli ta'limni o'quv muassasalarida yangicha yondashuvlar asosida ta'lim samaradorligini oshirish mazmuni va tahlili bayon etilgan. Tajriba-sinov ishlarini olib borish uchun Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi, Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi, Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktablarning har biridan 2 tadan: 7- "A", "B", 8- "A", "B", 9 - "A", "B" sinflari belgilandi. Jami 432 nafar o'quvchilar jalb etildi.

Umuman, mazkur tadqiqot metodik sohasida bajarilgan o'ziga xos yangi ishdir. Mazkur taklif va tavsiyalarni alohida ta'kidlagan holda men tadqiqotchining dissertatsiya ishini keyingi muhokamalarga tavsiya qilaman.

Dissertatsiya tartibga soluvchi, bilishga oid, kommunikativ masalalar, shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy fikrlash darajasini tashhis qilish vositasi sifatida ham foydalanganligi berilgan. Ushbu kompetensiyalarni jadvalda aniq belgilash maqsadga muvofiq.

Dissertatsiyada stilistik va orfografik xatolar, so'zlarning ilmiy ma'nodorligi jihatidan sayoz jumlar uchraydi, ular bartaraf etilganda, ishning ilmiy qiymati yanada oshgan bo'ladi;

Ushbu kamchiliklar tavsiyaviy xarakterga ega bo'lib, tadqiqot ishining ilmiy va amaliy saviyasini pasaytirmaydi.

Muhokamada kafedra a'zolari dissertatsiya ishi haqida o'z fikr-mulohazalari va tavsiyalarini bildirib, ishni himoyaga tavsiya etish mumkinligini tasdiqladilar.

Majlis yakunida kafedra majlisi Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'ling "O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi" mavzusidagi dissertatsiya ishi bo'yicha quyidagi xulosalarga keldi:

X U L O S A

Mustaqil izlanuvchi Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'ling "O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi" mavzusidagi dissertatsiyasi yangi davr talablari asosida bajarilgan ilmiy tadqiqot ishlaridan biri, desak adashmagan bo'lamiz.

Dissertatsiya ishi kirish, asosiy uch bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat. Ishning kirish qismida mavzusining dolzarbligi va zarurati,

muammoning o'rganilganlik darajasi, tadqiqotning maqsadi, vazifalari, ilmiy yangiligi hamda amaliy natijalari maqsadga muvofiq ochib berilgan.

Dissertatsiyaning **“Iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning ilmiy -nazariy asoslari”** deb nomlangan birinchi bobida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida ko‘rib chiqilgan muammoning asosiy jihatlari, O‘zbekiston maktablarida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish - pedagogik muammo sifatida, shaxsning qobiliyat va iqtidorini rivojlantirish haqidagi sharq allomalarininig qarashlari shuningdek, iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik – psixologik xususiyatlari xususan, ta’lim sifatiga olimlar tomonidan berilgan sharhlar, ta’lim sifatining pedagogik komponentlari hamda uni ta’minlashning samarali omil va innovatsion yondashuvlari ochib berilgan.

Dissertatsiyaning ikkinchi bobi **“Iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari ”** deb nomlangan. Mazkur bob **“Ixtisoslashgan maktablarda iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish mexanizmida Milliy ta’lim tashabbusi, “Ta’limda iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasiga integratsion va kreativ yondashuvlar uslubi” va “Ta’limiy o‘yinlar, interfaol dars vositasida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirish va boshqarish”** deb nomlangan bobda mazmunan da yoritilgan. Ushbu bobda ta’limda integratsiya sharoitida o‘quvchilar ijodkorligini ta’minlashning turli modul va shakllari tavsiya qilinadi. Ta’limda iqtidorli o‘quvchilar ijodkorligini rivojlantirish texnologiyasiga integratsion va kreativ yondashuvlar uslubini joriy qilish, shu yo‘nalishdagi tadqiqotlarni tahlil qilish, ta’lim samaradorligini oshirish jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining psixologik-pedagogik va texnologik jihatlarini yoritish, ta’lim oluvchilarda ijodiy va kreativ ko‘nikmalarni rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish, o‘qitish jarayonida fanlararo, mavzulararo integratsiyaning zamonaviy usul, shakl va vositalaridan foydalanish muammosining nazariy jihatlariga asoslanadi. Bobda Milliy ta’lim modelining asosiy tarkibiy qismlari shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta’lim, fan, ishlab chiqarishning uzviy aloqasi shaxs rivojlanishining yaxlit tizimini yaratishni nazarda tutadi. Ilmiy tadqiqotda masalaning bunday qo‘yilishi ta’lim-tarbiya maqsadlari, mazmuni, uslublari, boshqaruv texnologiyasi, shart-sharoitlari, shuningdek shakl va didaktik vositalarini aniqlashda hal qiluvchi mezon. Bunday yondashuv ta’lim jarayonini tashkil qilishda va boshqarishda o‘qituvchi va o‘quvchilar munosabatlarining o‘zgarishiga, o‘quvchilarning faolligi ortib va shaxsiy mustaqilligining kuchayishiga, ta’lim jarayonining takomillashib borishini ta’minlaydi. Bunda ijodkor o‘quvchi ta’lim-tarbiya ob’ekti sifatida bir vaqtning o‘zida o‘z-o‘zini kashf etishning sub’ekti ham bo‘lib maydonga chiqadi. Integratsiv sharoitida ta’lim samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari keltirilgan. Ta’lim tizimi modernizatsiyasida integratsiyalash innovatsion paradigma hisoblanib, ta’lim turlarining o‘zaro ajralmas hamkorlik munosabatlari doirasida ijodiy, raqobatbardosh shaxsni shakllantirish mumkinligi asoslab o‘tilgan. Ta’limda integratsiyalashuv jarayonlarini tadqiq qilish natijasida bir-birini qo‘llab-quvvatlash bilan birga farqli jihatlar ham mavjudligi aniqlangan. Integratsiya tendensiyasida ta’lim samaradorligini oshirish zamonaviy ta’lim tizimlarini rivojlantirishning tamoyili va omili hisoblanadi. Fanlararo, mavzulararo, kurs va bo‘limlararo

integratsiyani sogʻlom muhit, oʻzaro hurmat va ijodiy hamkorlik mavjud boʻlgan pedagogik jamoada amalga oshirilishi taʼlim-tarbiya integratsiyasi modulida berilgan. Dissertatsiyaning **“Iqtidorli oʻquvchilar ijodkorligini rivojlantirishga oid tajriba-sinov ishlari mazmuni va samaradorligi”** nomli uchinchi bobida tadqiqot ishida ishlab chiqilgan modellar, loyihalar, mexanizmlardagi metodik tizimni baholash uchun tajriba-sinov ishini tashkil etish va uni oʻtkazish, olingan natijalarni matematik-statistik tahlil qilish vazifasi qoʻyilgan. Bunda “Iqtidorli oʻquvchilar ijodkorligini rivojlantirish maqsadida olib borilgan tajriba-sinov ishlari mazmuni va bosqichlari” va “Tajriba-sinov ishlari natijalari va ularning tahlili” kabi fasllarda tahlil qilingan. Ixtisoslashgan maktablarda sifatli taʼlimni oʻquv muassasalarida yangicha yondashuvlar asosida taʼlim samaradorligini oshirish mazmuni va tahlili bayon etilgan. Tajriba-sinov ishlarini olib borish uchun Erkin Vohidov nomidagi ijod maktabi, Halima Xudoyberdieva nomidagi ijod maktabi, Toshkent viloyati Zangiota ixtisoslashgan maktablarning har biridan 2 tadan: 7- “A”, “B”, 8- “A”, “B”, 9 - “A”, “B” sinflari belgilandi. Jami 432 nafar oʻquvchilar ishtirok etishi belgilandi.

Dissertatsiya boʻyicha eʼlon qilingan maqolalar muallifning ilmiy xulosalarini toʻliq aks ettiradi. Dissertatsiya va undagi ilmiy xulosalardan taʼlim -tarbiya nazariyasi va metodikasi boʻyicha tadqiqotlar olib borishda, shuningdek, darslik va oʻquv qoʻllanmalar yaratishda foydalanish mumkin. Avtoreferat va dissertant tomonidan nashr qilingan maqola hamda tezislar ishning asosiy mazmunini qamrab oladi. Dissertatsiya **13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik taʼlimotlar tarixi** mutaxassisligi boʻyicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyalari talablariga toʻliq javob beradi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, Boshlangʻich taʼlimda ona tili va uni oʻqitish metodikasi kafedrası majlisi

Q A R O R Q I L A D I:

1. Tadqiqotchi Raximov Minhojiddin Muhammadgʻolib oʻgʻling “Oʻzbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi” mavzusidagi pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi yakunlangan tadqiqot ishi sifatida 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik taʼlimotlar tarixi ixtisosligiga mos keladi hamda Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiyalarga qoʻyilgan talablarga javob beradi deb hisoblansin.

2. Tadqiqotchi Raximov Minhojiddin Muhammadgʻolib oʻgʻling “Oʻzbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi” mavzusidagi pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi natijalarining ilmiy asoslanganligi, ishonchliligi va amaliyotga joriy qilinganligi qayd etilsin.

3. Avtoreferat hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi tomonidan doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan jurnallarda chop etilgan ilmiy ishlarida dissertatsiyaning asosiy mazmuni, amaliy jihatlari va tajriba-sinov ishlarining muhim natijalari o'z ifodasini topganligi ko'rsatib o'tilsin.

4. Tadqiqotchi Raximov Minhojiddin Muhammadg'olib o'g'ling "O'zbekistonda iqtidorli bolalar ijodkorligini rivojlantirishning boshqarish texnologiyasi" mavzusidagi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiyasi T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zPFITI huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.28/05.05.2023.Ped.165.01 raqamli Ilmiy kengashga himoya uchun tavsiya etilsin.

Majlis raisi:

dotsent Z.N.Yulchiyeva

Kotiba:

P.f.f.d (PhD) v.b. dotsent S.T.Ruzmetova